

Průvodce virtuální naučnou stezkou Průhonickým parkem

Podklady k exkurzi vedené 7. září 2014 Petrem Petříkem

Průhonický park není pouze významné dílo zahradní architektury, ale také refugium mnoha druhů původní flóry a fauny. V členitém údolí Botiče, Dobřejovického a Zdiměřického potoka je řada přírodních stanovišť (biotopů) s rostlinnými společenstvy výslunných skalnatých strání po podmáčené louce či rákosové porosty na březích rybníků.

Zaměstnanci Botanického ústavu Akademie věd pro Vás připravili **virtuální naučnou stezku**, na které se dozvíte, co za plané druhy cévnatých rostlin roste v Průhonickém parku a v jakých rostlinných společenstvech. Seznámíme Vás se zajímavými druhy přirozeně zde rostoucími (čili původními) nebo těmi, které sem byly zavlečeny, uchytily se zde a samovolně se rozšiřují.

Na **interaktivní mapě** přístupné na stránkách <http://www.ibotky.cz/naucna-stezka/zastaveni.html> je označeno **naučné stezky**, která jsou navázaná na orientační body informačního systému. Při kliknutí na název zastavení se zobrazí článek popisující rostlinná společenstva a plané druhy rostlin v okolí orientačního bodu. Články ve formátu určeném pro mobilní telefony je možné také stáhnout pomocí **QR kódů** přímo v terénu.

přes 40 zastavení
stávajícího

Kromě základní mapy si zájemce může prohlédnout **mapu potencionální přirozené vegetace** a **mapu lučních společenstev Průhonického parku**.

Stezka vede oběma částmi parku včetně vzdálenější obory a sbírkou pěstovaných rostlin na pokusné zahradě v Chotobuzi. Tam jsou představena i některá zajímavější témata jako je význam druhově bohatých květnatých luk, rostlinní cizopasnici, plevele nebo lišejníky (lichenizované houby), které díky poloze parku a členité borce mnohých dřevin zde mají mnoho zajímavých nálezů. K většině zde planě rostoucím druhům existují fotografie, na základě nichž je poznáte převážně v kvetoucím stavu.

Lesy v Průhonickém parku

Průhonický park v sobě snoubí přírodní a kulturní složku. Bez vlivu člověka by v podstatě celé území parku (až na malé skalnaté vyhlídky a vodní plochy) **pokryval les jako tzv. potenciální přirozená vegetace.**

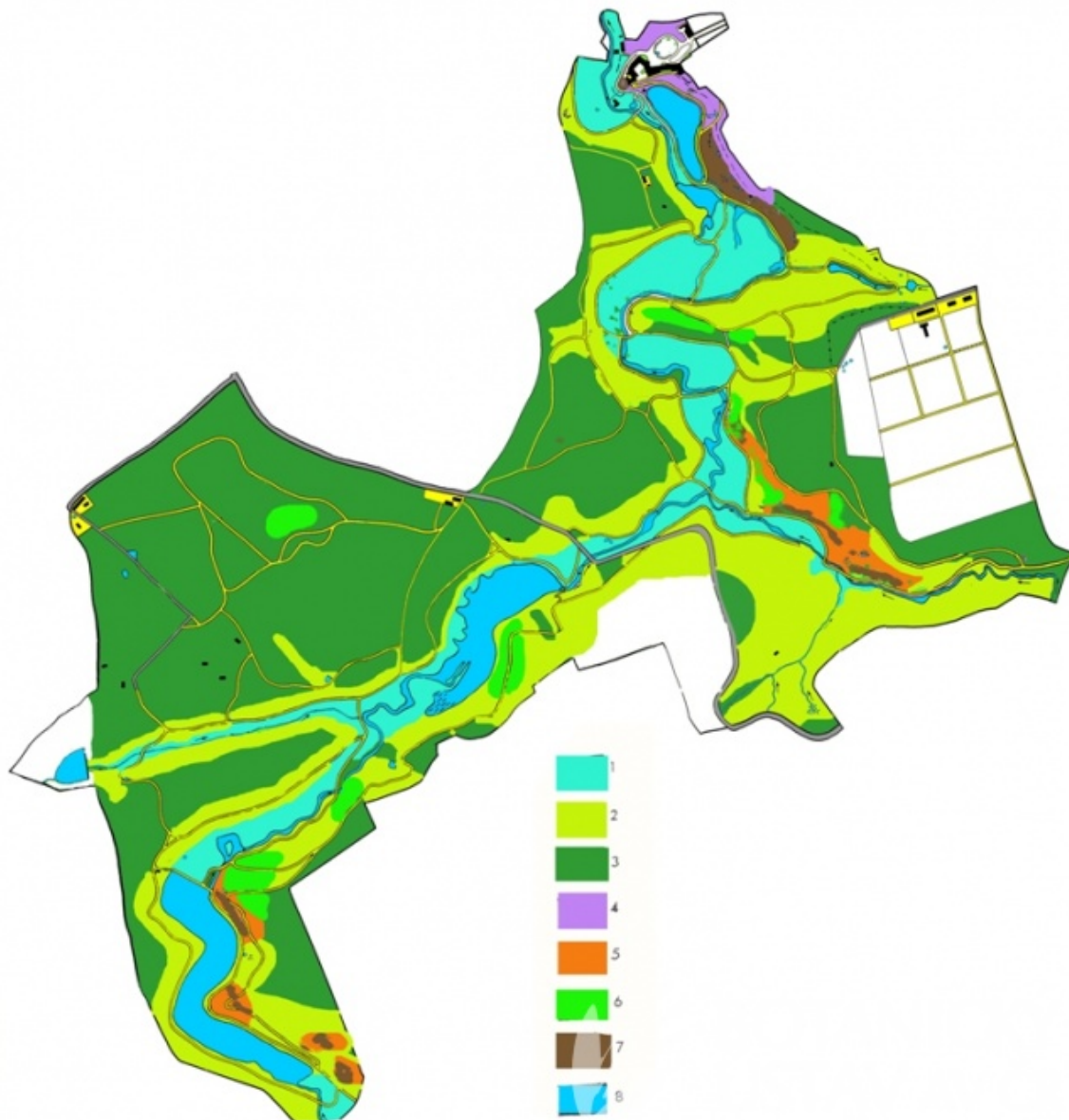
Koncept potenciální přirozené vegetace nám ukazuje optimální stadia lesa v závislosti na půdních a klimatických podmínkách, které by zde panovaly, pokud by už dále nezasáhl významně člověk. Podél Botiče by tak rostly **potoční luhy** s olší lepkavou, jasanem a vrbami. Na ně by navazovaly **dubohabřiny** s více či méně bohatým bylinným patrem místy vzácně se **suťovými lesy** s javory a lípami na svazích. Na jižně ukloněných svazích s mělkou půdou by pak rostly **kyselé teplomilné doubravy** s vtroušenou borovicí a břízou a na rovinách by většinou převažovaly **druhově chudé doubravy.**

Část z toho vidíme i dnes, ale zde rostoucí les patří paradoxně k nejvíce přetvořeným stanovištím, protože při krajinářské kompozici byl dosazován mnohými exotickými druhy, které v něm leckde zplaňují. Kromě toho se zde šíří i mnohé v minulosti kulturní byliny. Za všechny jmenujme batolku ptačincolistou (*Claytonia sibirica*), která doslova zamořila celý park, ale poslušně nepřekračuje zatím jeho hranice. Místy zarůstá les neprostupným ostružiníkovým houštěm, což lze přičíst přibývajícimu spadu dusíku a vlivu zvěře.

Výsledek mapování potenciální přirozené vegetace je sice uznávaný, ale stojí a padá s autorským pojetím. **Mapa potenciální přirozené vegetace Průhonického parku** byla převzata z práce manželů dr. Roberta a dr. Zdenky Neuhäuslových otištěné v časopise Živa v roce 1985. Za zmínku stojí, že tato mapa velmi dobře odpovídá půdním typům, na které jsou vázány různé rekonstrukční jednotky. Jistou nápovědou při mapování jsou i druhy bylinného patra. U téměř každého zastavení pak upozorňujeme, na jakém stanovišti rekonstruované vegetace se právě nacházíte.

Mapa potenciální přirozené vegetace Průhonického parku

Legenda

- 1 - potoční olšiny a vrbiny
- 2 - mezické dubohabřiny
- 3 - mezofilní acidofilní doubravy
- 4 - suťové lesy
- 5 - acidofilní teplomilné doubravy na mělkých půdách
- 6 - sušší acidofilní doubravy
- 7 - komplex společenstev skalních výchozů a nezpevněných sutí
- 8 - komplex společenstev vod

© R. a Z. Neuhäuslovi 1985, upr. P. Sekerka

Louky v Průhonickém parku

Po smýcení lesa se přes paseková a různá světlostní stadia vyvinula luční společenstva, která jsou **nejcennějším biotopem** nejen proto, že zde mohou **na ploše 25 m² hostit i přes 40 druhů cévnatých rostlin**, ale také proto, že v nich přežily druhy, které v širokém okolí už vymizely z různých důvodů. Průhonický park pokrývá mnoho rozdílných lučních stanovišť zejm. na **vlhkostním gradientu**. Proto se zde setkáme s **mokřadními a vzácně i prameništními společenstvy** na bahnitých a vodou trvale zamokřených půdách. Na ně navazují v mozaice **sezonně vysychavé nebo přeplavované louky**. V nejvyšších partiích v závislosti na dotaci slunečního záření a v lesních průhledech se pak vytváří **vegetace teplomilných ovsíkových luk** nebo mechatých většinou druhově nenasyčených porostů s psinečkem obecným nebo meduňkem měkkým a acidofilní florou. Louky se musejí pravidelně sekat, jinak by postupně rychleji či pomaleji zarostly nejprve křovinami a později lesem. Místy se tomu tak stalo, ale takové případy většinou neuniknou pozornosti sekáčům včetně na ně navázaných lesních lemů. Jsme přece jen v parku, kde je zájem udržet kulturní složku.

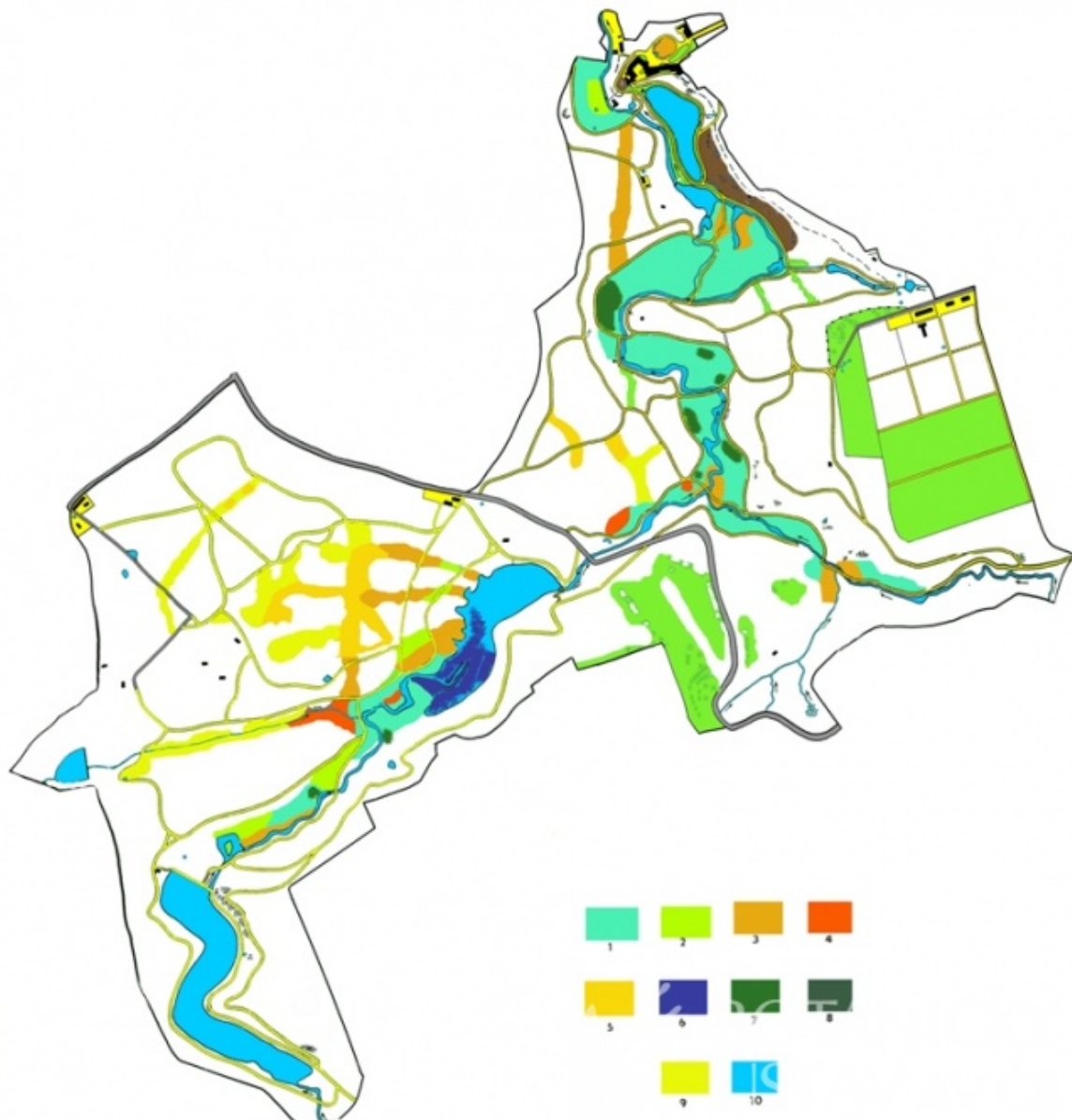
Průhonickým parkem protéká potok Botič, který zde pravidelně zaplavuje i okolní **pcháčové a psárkové louky**, které jsou zde nejčastějším typem. V závislosti na vydatnosti průtoku a deštivosti kolísá každý rok i výška a bujnost travního koberce. Střídají se i dominanty travin a bylin. Podle pozorování, které zde provedla dr. Denisa Blažková z Botanického ústavu mezi lety 1988–1994 se např. zjistilo, že v suchém roce 1990 následujícím po sušším a teplém revolučním podzimu byl jetel zvrhlý (*Trifolium hybridum*) nahrazen jetelem lučním (*Trifolium pratense*). Ustoupily také ostřice jako ostřice štíhlá (*Carex acuta*) a poklesla pokryvnost pcháče zelinného (*Cirsium oleraceum*).

Mapa luční vegetace Průhonického parku byla převzata z práce dr. Denisy Blažkové uveřejněné v časopise Živa v roce 1985. Rozsah parku se od té doby změnil, takže mapa nepokrývá současnou rozlohu parku. Dostí dobře ale vystihuje rozšíření různých lučních společenstev na gradientu vlhkosti zastoupené vždy nějakou bylinnou nebo travní dominantou. Jednotlivým vegetačním typům se věnují zastavení přímo v parku.

Mapa luční vegetace Průhonického parku

Legenda

- 1 - vlhké louky s pcháčem zelinným
- 2 - vlhké medýňkové louky
- 3 - mezofilní ovsíkové louky
- 4 - mokřadní vegetace s ostřicí štíhlou
- 5 - mezofilní horské a podhorské smilkové trávníky a acidofilní bezkolencové louky
- 6 - společenstva rákosin
- 7 - mozaika popř. přechody 1 a 4
- 8 - mozaika popř. přechody 1 a 3
- 9 - neustálené fáze, většinou s medýňkem vlnatým
- 10 - souvislé vodní plochy

Park nejsou jen lesy a louky ale taky

Rybníky a vodní toky

Průhonickým parkem protékají **Dobřešovický** a **Zdiměřický potok**, které se vlévají do **Botiče**, který pak dál vytváří i meandry a pěkné náplavy, to už je ale většinou mimo park, protože na toku byly v parku vybudovány v minulosti rybníky **Podzámecký** s menším **Podkarasákem**, **Labeška** a **Bořín**. Každý rybník je osobitý, přičemž nejlépe vyvinutou pobřežní (litorální) vegetaci s orobincem úzkolistým a na hladině s okřeškou nalezneme na Labešce. Jednou za čas se rybníky musejí vypustit, aby se odbahnily (tzv. **letnění**) a to pak zde rostou nevídané druhy, které se obnoví buď z půdní semenné banky ukryté v bahně nebo sem nalétají i z velké dálky.

Skály, sutě a zdi

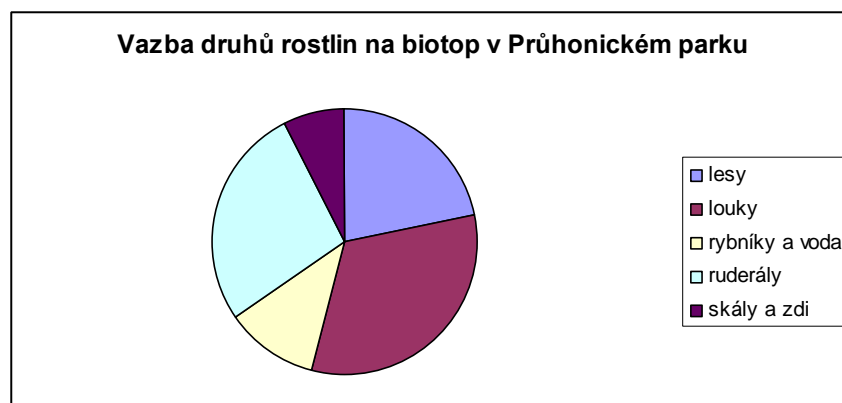
Suché skály a sutě hostí např. tolitu lékařskou (*Vincetoxicum hirundinaria*) a zastíněné mechaté osladič obecný (*Polypodium vulgare*). Na zámeckých zdech se pak uchytila zvěšinec zední (*Cymbalaria muralis*) a dymnivka žlutá (*Pseudofumaria lutea*). Jinak jsou zdejší skály chudší, protože zdejší břidlice neobsahují příliš bází, které mají rády druhy vápnomilné rostoucí např. v Českém krasu na vápencích.

Floristická statistika

V parku roste v současnosti kolem **1600 pěstovaných dřevin** a **přes 200 taxonů trvalek**. To jsou ale čísla velmi přibližná, protože jen pěnišníků zde máme desítky druhů a počty se každoročně mění podle toho, co přibude nebo zahyne.

Přirozeně zde nachází svůj biotop **552 cévnatých druhů rostlin**, z čehož nejvíce jich roste převážně na **loukách**, o něco méně z nich upřednostňuje spíše **ruderalní** člověkem ovlivněná stanoviště (narušovaná a živinami obohacovaná místa jako okraje cest, pole a rumiště), podobný počet najdeme převážně v **lese**, jednou méně jich roste převážně podél **vodotečí nebo v rybnících** (tam často přechodně) a nejméně druhů je vázáno na **skály nebo zidky**. Z toho je **63 nepůvodních pro oblast Průhonické plošiny**. Ta se řadí do oblasti tzv. **Mezofytika** s mezofytní florou na minerálně chudších podkladech a chybí zde vysloveně teplomilné a vápnomilné druhy.

Celkem **8 % flóry parku je zařazeno na Červený seznam ČR** do kategorie ohrožených rostlin. V minulosti zde bylo uváděno 47 druhů, které se nám již bohužel nepodařilo dohledat.

Nepůvodní druhy Průhonického parku

Vyjádrít se v Průhonickém parku k tomu, zda daný druh byl pěstován a následně samovolně zplaněl je snad ještě těžší než rozhodnout, zda je zde nějaký druh původní. Z celkové flory je **12 % nepůvodní**. Některé druhy se chovají jako zdomácnělé (naturalizované) jako např. puškovec obecný (*Acorus calamus*) a dvouzubec černoplodý (*Bidens frondosus*) kolem podzámeckého rybníku, řimbaba velkolistá (*Tanacetum macrophyllum*) – kolem schodiště k Botiči, dymnivka žlutá (*Pseudofumaria lutea*) a zvěšinec zední (*Cymbalaria muralis*) na zdech.

Také do luk pronikají nepůvodní druhy rostlin, např. v blízkosti cest nebo potoků. Často zde můžete narazit na modré porosty lupiny mnoholisté (*Lupinus polyphyllus*), kterou byla dříve přikrmována zvěř a sázena pro okrasu. Časté jsou zde žlutě kvetoucí kolotočnický ozdobné (*Telekia speciosa*), které ještě na horských bystřinách Slovenska jsou přirozené. Máme zde oba druhy křídlatek (k. japonská a sachalinská) i jejich křížence křídlatku českou, která odsud dokonce byla popsána. Pod hrází rybníka Labeška si zde pěstujeme i bolševník velkolepý.

Jak dlouho zde rostou?

Některé invazní druhy jsou zde známy již přes 100 let jako bolševník velkolepý *Heracleum mantagazzianum* nebo křídlatka sachalinská (*Reynoutria sachalinensis*), o nichž psal již hrabě Tarouca v roce 1909. Některé zde byly v minulosti častější např. jestřabina lékařská (*Galega officinalis*). Některé druhy udávané slovným botanikem profesorem Dominem ještě jako plevely jako *Campanula alliariifolia*, *Allyssum murale* nebo *Linaria dalmatica* není ani stopy. Již téměř 50 let zde je znám z narušovaných stanovišť pětour srstnatý (*Galinsoga quadriradiata*), turan kanadský (*Erigeron canadensis*), kakost pyrenejský (*Geranium pyrenaicum*), v lese pak netýkavka malokvětá (*Impatiens parviflora*), šalvěj lepkavá (*Salvia glutinosa*) či batolka ptačincolistá (*Claytonia sibirica*), která zde tvoří místy úplné koberce. Na vlhkých cestách je hojná sítina tenká (*Juncus tenuis*).

Některé z nich se sem dostaly **se sadbou sazenic**, jiné byly **pěstovány jako okrasné**, další sem zavlekl člověk **podél cest** a významným zdrojem je zde i potok Botič. Jiné byly dříve vzácné jako *Impatiens parviflora* (poprvé zaznamenána v Praze v r. 1870) a v r. 1965 v blízkém okolí a poprvé v r. 1968 na letněném dni rybníka Bořín. Při vypuštění rybníka Bořín ale kupodivu nezplaněly druhy pěstované na obnaženém dně, které jinak slouží jako prostor pro takové invaze. Dnes jeden z nejhojnějších invazních druhů kolotočnický ozdobný znal jako utečený z kultury botanik Domin roku 1943, přičemž první údaj o pěstování pochází jen z r. 1924.

Odkud se vzaly?

Dříve zde stávaly spolkové zahrady **Dendrologické společnosti a hraběcí zelinářské a okrasné zahrady**. Nejmladší zahrada je na Chotobuzi a Štípenka s Rosariem založené ve 40.–50. letech minulého století. Velké pozemky zde má také Výzkumný ústav okrasného zahradnictví Silva da Taroucy. Tato místa mohla být ohniskem šíření dnes široce rozšířených druhů nehledě na to, že se vysazovalo i po celém parku.

Virtuální naučná stezka vznikla v rámci projektu „Botanická zahrada Chotobuz jako významný ekoturistický bod Průhonic“ podpořeného z Revolvingového fondu MŽP. Autor textu a fotografií: RNDr. Petr Petřík, Ph.D. (petrik@ibot.cas.cz)